

การพัฒนาเชิงอนุรักษ์ชุมชน
แขวงวัดสามพระยา แขวงบ้านพานถม แขวงบางขุนพรหม

นางสาวเสาวลักษณ์ บุญโพธิ์ธิษาดิ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการวางแผนผังเมือง ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2540

ISBN 974-637-465-6

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CONSERVATION - APPROACH TO COMMUNITY DEVELOPMENT
IN WAT SAMPHRAYA, BAN PANTHOM AND BANGKHUNPROM

Miss Saowalak Boonphoapichart

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Urban and Regional Planning in Urban Planning

Department of Urban and Regional Planning

Graduate School

Chulalongkorn University

Academic Year 1997

ISBN 974-637-465-6

เสาวลักษณ์ บุญโพธิ์ธิดา : การพัฒนาเชิงอนุรักษ์ชุมชน แขวงวัดสามพระยา แขวงบ้านพานถม แขวง
บางขุนพรหม (CONSERVATION - APPROACH TO COMMUNITY DEVELOPMENT IN WATSAMPHRAYA,
BAN PANTHOM AND BANGKHUNPROM) อ.ที่ปรึกษา : รองศาสตราจารย์ ดร. ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล ;
130 หน้า. ISBN 974-637-465-6

งานวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงสภาพต่างๆ ทั้งทางด้านกายภาพ สังคม และเศรษฐกิจ ของพื้นที่
ที่แขวงวัดสามพระยา แขวงบ้านพานถม และแขวงบางขุนพรหม เพื่อให้ทราบถึงบทบาทและหน้าที่ของชุมชนกับกิจ
กรรมการใช้ที่ดิน ที่จะแสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของพื้นที่ศึกษา รวมไปถึงโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและมีผลกระทบต่อ
พื้นที่ศึกษา เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ชุมชนของพื้นที่ศึกษา โดยการรวบรวมข้อมูลทั้งจากหน่วยงานที่
เกี่ยวข้องและการสำรวจ สอบถาม

การศึกษาครั้งนี้อาศัยการผสมผสานกันของแนวคิด 2 ประการ ได้แก่ แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุม
ชน โดยมองการพัฒนาชุมชนในฐานะที่เป็นกระบวนการเพื่อการเปลี่ยนแปลงอย่างมีระบบและเหมาะสม เนื่องจากรูปแบบ
ของชุมชนมีความแตกต่างกันในด้านขององค์ประกอบแวดล้อมทางธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น ในขณะที่แนว
ความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ เป็นการรักษาสงวนไว้ซึ่งพื้นที่สถาปัตยกรรม รวมถึงสภาพแวดล้อม สภาพทางสังคม วัฒนธรรม
ที่มีคุณค่าและเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน

ผลการศึกษาพบว่า สภาพโดยทั่วไปของพื้นที่ศึกษา มีบทบาทการใช้ที่ดินในด้านของการเป็นย่านพัก
อาศัย ซึ่งแสดงถึงลักษณะเฉพาะของพื้นที่ศึกษา การเปลี่ยนแปลงกิจกรรมการใช้ที่ดินมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนเป็นอาคาร
ตึกแถวพาณิชย์ และอาคารประเภทโฮมออฟฟิศมากขึ้น ลักษณะสถาปัตยกรรมที่โดดเด่นควรค่าแก่การอนุรักษ์ปรากฏ
ในรูปของอาคารสถานที่ราชการและวัด สภาพสังคมของคนในชุมชนมีความเป็นอยู่ค่อนข้างเรียบง่าย มักจะเกาะกลุ่มอยู่
รอบๆวัด เป็นชุมชนที่เก่าแก่ ระดับการศึกษา สภาพเศรษฐกิจ และอายุ แสดงให้เห็นทัศนคติที่แตกต่างกันของคนในชุม
ชน คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่มานาน มีที่ดินเป็นของตนเอง มีความรู้สึกผูกพันและเห็นถึงคุณค่ามากกว่าคนที่เช่าที่ปลูกบ้าน
อยู่อาศัย ศักยภาพของคนในชุมชนเป็นปัญหาที่สำคัญต่อการพัฒนาพื้นที่ศึกษาในเชิงอนุรักษ์ อย่างไรก็ตามการพัฒนา
ในเชิงอนุรักษ์ชุมชนแขวงวัดสามพระยา แขวงบ้านพานถม แขวงบางขุนพรหม จำเป็นต้องอาศัยการสนับสนุนจัดทำ
โครงการของทางราชการ และความร่วมมือของคนในชุมชน เพื่อความเหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของคน
ในชุมชนเป็นสำคัญ

ภาควิชา ..... การวางแผนภาคและเมือง .....
สาขาวิชา ..... การวางผังเมือง .....
ปีการศึกษา ..... 2540 .....

ลายมือชื่อนิติ .....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา .....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม .....

C735254 URBAN PLANNING
: MAJOR
KEY WORD: CONSERVATION/DEVELOPMENT/COMMUNITY /WAT SAMPHRAYA, BAN PANTHOM AND BANGKHUNPROM
SAOWALAK BOONPHOAPICHART : CONSERVATION - APPROACH TO COMMUNITY DEVELOPMENT IN WAT SAMPHRAYA, BAN PANTHOM AND BANGKHUNPROM : THESIS
ADVISOR : ASSOC. PROF. DARANEE THAVINPIPAKUL, PH.D. 130 pp.
ISBN 974-637-990-9.

The objective of this research is to study the condition of three sub-districts : Wat Samphraya, Ban Panthom and Bangkhunprom in all physical, social and economic aspects including related projects that affect the study area in order to find out the community's role and responsibilities for land utilization that are the characteristics of the study. The research results as will be employed for conservation - approach to community development in the study area.

The study is based on the combination of two concepts. According to the community development concept, community development is regarded as an ordered and proper procedure for planned community change because communities are different in nature and man-made environment. The conservation concept is concerned with preservation and protection of an architectural site including its environment, social condition and local culture which are the characteristics of community. The data are collected from the related authorities and questionnaires.

The results of the study shows that land in the study area is generally utilized for residential purpose is the uniqueness of the study area. However, the land utilization tends towards building more commercial row houses and home offices. The remarkable and worth preserving architecture then appears in government buildings and temples. People in the communities live a simple life and cluster around temples. The communities have been settled in the study area since Rattanakosin Period. The people's attitude is affected by level of education, economic condition and age. People who are old-timers in the area and own land have sentiment for the place and realize its value rather than those who live on rented land. The possible obstacle to community development is the potential of the community itself. The success of conservation-approach to community development in Wat Samphraya, Ban Panthom and Bangkhunprom will depend on supportive projects of the government and the cooperation of people in the communities in order to meet their satisfaction and needs.

ภาควิชา..... การวางแผนภาคและเมือง.....

สาขาวิชา..... การวางผังเมือง.....

ปีการศึกษา..... 2540.....

ลายมือชื่อนิติ..... เสาวลักษณ์ บูณพอไพชาร์ท.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา..... ด.ญ. อรุณรัตน์.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ด้วยความช่วยเหลืออย่างดียิ่ง ของรองศาสตราจารย์ ดร.ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล อาจารย์ที่ปรึกษา ซึ่งได้ให้คำแนะนำและข้อคิดเห็นต่อการทำวิทยานิพนธ์ด้วยดีตลอดมา นอกจากนี้ผู้จัดทำขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.เกียรติ จิระกุล ที่กรุณาเป็นประธานในการสอบวิทยานิพนธ์และขอขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริวรรณ ศิลาพัชรนันท์ และท่านผู้อำนวยการกองวางแผนพัฒนาเมือง คุณสมศักดิ์ เศรษฐนันท์ ที่ร่วมเป็นกรรมการสอบ ให้ข้อคิดเห็นคำแนะนำ ที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้เกิดความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่หน่วยงานต่าง ๆ ในพื้นที่เขตพระนคร เจ้าหน้าที่หน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องและประชาชนในพื้นที่ศึกษา ที่เอื้อเฟื้อข้อมูลที่เป็นประโยชน์

ขอขอบคุณบิดา มารดา คุณอา พี่สาว พี่ชาย ที่ได้สนับสนุนค่าใช้จ่ายในการศึกษาครั้งนี้ รวมถึงน้องชาย และหลาน ๆ ที่คอยช่วยเหลือด้านกำลังใจ

ท้ายสุดนี้ขอขอบคุณ คุณสมพร คุณพรสุดา คุณสร้อยสุข คุณสุจินดา คุณอัจฉรา เจ้าหน้าที่ในคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ และ เพื่อน ๆ ผังเมืองรุ่น 19 ทุกคน ที่คอยช่วยเหลือให้งานชิ้นนี้ สำเร็จลุล่วง

เสาวลักษณ์ บุญโพธิ์อภิชาติ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญเรื่อง.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญแผนที่.....	ฎ
สารบัญรูป.....	ฏ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	2
1.3 ขอบเขตของการศึกษา.....	3
1.4 วิธีดำเนินการศึกษา.....	3
1.5 แหล่งที่มาของข้อมูล.....	3
1.6 ข้อจำกัดของการศึกษา.....	4
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	4
2 ทฤษฎีและแนวความคิดที่ใช้ในงานวิจัย.....	5
2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน.....	5
2.1.1 ความหมายของ "การพัฒนาชุมชน".....	5
2.1.2 การก่อรูปชุมชนเมือง.....	8
2.1.3 การพัฒนาชุมชน.....	10
2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์.....	10
2.2.1 ขนาดของการอนุรักษ์.....	12
2.2.2 ย่านประวัติศาสตร์.....	13

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
2.3 แนวทางการพัฒนาอนุรักษ์และพัฒนาเมือง.....	14
2.4 สรุปแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ชุมชน.....	15
2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	15
2.5.1 โครงการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม.....	16
2.5.2 ลักษณะของการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ชุมชนในประเทศไทย.....	16
2.5.3 นโยบายของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง.....	18
2.6 กรอบความคิดของงานวิจัย.....	20
3 สภาพพื้นฐานทั่วไป.....	23
3.1 ประวัติความเป็นมา.....	23
3.2 ลักษณะทางกายภาพ.....	30
3.2.1 ที่ตั้ง อาณาเขตบริเวณ และเขตการปกครอง.....	33
3.2.2 ประเภทของการใช้ที่ดิน.....	35
3.2.3 การคมนาคม.....	43
3.2.4 สถานที่ที่น่าสนใจและแหล่งท่องเที่ยว.....	47
3.2.5 รูปแบบ ลักษณะทางสถาปัตยกรรม.....	50
3.3 สภาพทางเศรษฐกิจ.....	63
3.4 สังคมและประชากร.....	64
3.4.1 สภาพทางสังคมโดยทั่วไป.....	64
3.4.2 บริการทางสังคม.....	70
3.4.3 วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน.....	72
3.4.4 ทศนคติของคนในชุมชน.....	73
3.4.5 ความหนาแน่นและการเปลี่ยนแปลงของประชากร ในพื้นที่ศึกษา.....	76
4 นโยบายและโครงการของรัฐที่มีผลต่อแนวโน้มและศักยภาพ ของพื้นที่ศึกษา.....	81

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4.1 โครงการพัฒนาเมืองในพื้นที่ศึกษา.....	81
4.1.1 โครงการระดับเมือง.....	81
4.1.2 โครงการระดับเขต.....	84
4.2 ผลกระทบต่อพื้นที่ศึกษา.....	87
4.3 การเปลี่ยนแปลงกิจกรรมการใช้ที่ดิน.....	88
5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	93
5.1 ชุมชนศึกษา.....	93
5.2 บทบาทและหน้าที่ของชุมชน.....	98
5.3 ปัญหาของชุมชน.....	101
5.4 นโยบายและแนวทางในการจัดทำผังเฉพาะ.....	105
5.4.1 นโยบายและแนวทางในการพัฒนาเชิงอนุรักษ์.....	106
5.4.2 มาตรการส่งเสริมและสนับสนุน การพัฒนาเชิงอนุรักษ์ชุมชน.....	109
5.5 บทสรุป.....	111
5.6 ข้อเสนอแนะในการศึกษาต่อ.....	112
รายการอ้างอิง.....	113
ภาคผนวก.....	115
ภาคผนวก ก ตัวอย่างแบบสอบถาม.....	116
ภาคผนวก ข ตารางสรุปผลข้อมูลจากแบบสอบถาม.....	122
ภาคผนวก ค ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร.....	127
ประวัติผู้เขียน.....	130

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
3.1 แสดงจำนวนประชากรเขตพระนคร ปีพ.ศ. 2531-2539.....	78
3.2 แสดงความหนาแน่นของประชากร ในพื้นที่ศึกษา ปีพ.ศ. 2531-2539.....	80
4.1 แสดงข้อมูลอาคารสูงในพื้นที่แขวงวัดสามพระยา แขวงบ้านพานถม และแขวงบางขุนพรหม.....	91
4.2 แสดงข้อมูลขออนุญาตก่อสร้างอาคารสูงในพื้นที่ แขวงวัดสามพระยา แขวงบ้านพานถมและแขวงบางขุนพรหม.....	92

สารบัญแนที่

แนที่	หน้า
3.1 แดงพื้นที่คึกษาและเกาะรัตนโกสินทร์.....	31
3.2 แดงตำแหน่งวัดในพื้นที่คึกษา.....	32
3.3 แดงตำแหน่งชุมชนในพื้นที่คึกษา.....	39
3.4 แดงการใช้ที่ดินของพื้นที่คึกษา.....	42
3.5 แดงเส้นทางคมนาคมในพื้นที่คึกษา.....	44
3.6 แดงสถานที่น่าสนใจในพื้นที่คึกษา.....	51

สารบัญรูป

รูปที่	หน้า
3.1 สภาพบริเวณสี่แยกบางขุนพรหม.....	45
3.2 ทำเรือเทเวศน์ ถนนท่าเกษมสู่ท่าเรือวิสุทธิกษัตริย์ และศูนย์บริการสาธารณสุขริมถนนประชาธิปไตย.....	46
3.3 ศาสนสถานประเภทวัดในพื้นที่ศึกษา.....	52
3.4 สถานที่ที่น่าสนใจ.....	53
3.5 ตำแหน่งสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช.....	54
3.6 วัดบางขุนพรหม.....	58
3.7 ภูมิสงฆ์วัดสามพระยาและวัดบางขุนพรหม.....	59
3.8 สภาพอาคารริมถนนสามเสน.....	60
3.9 สภาพอาคารริมถนนกรุงเกษม และวิสุทธิกษัตริย์.....	61
3.10 สภาพอาคารริมถนนสามเสนและประชาธิปไตย.....	62
3.11 สภาพชุมชนในพื้นที่แขวงวัดสามพระยา.....	66
3.12 สภาพชุมชนวัดนารายณ์.....	67
3.13 สภาพชุมชนในพื้นที่แขวงบ้านพานถม.....	68
3.14 สภาพชุมชนวัดอินทวิหาร.....	69
3.15 แสดงจำนวนประชากรในเขตพื้นที่ศึกษา ปีพ.ศ. 2531-2535.....	79
4.1 ลักษณะอาคารสมัยใหม่ในพื้นที่ศึกษา.....	90
5.1 สภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา.....	94
5.2 สภาพชุมชนในพื้นที่แขวงวัดสามพระยา.....	99
5.3 สภาพชุมชนในพื้นที่แขวงบ้านพานถม.....	100
5.4 สภาพชุมชนในพื้นที่แขวงบ้านพานถม.....	104